

**TASHQI SAVDODA BOJXONA SIYOSATI VA UNING MILLIY
IQTISODGA TA'SIRI**

Osiyo xalqaro universiteti

MM2-IQ-25 guruh magistranti

Todjiboyev Ilyosbek Ulug'bek o'g'li**ANNOTATSIYA**

Mazkur ilmiy maqolada tashqi savdoni davlat tomonidan tartibga solishning muhim vositasi hisoblangan bojxona siyosatining nazariy va amaliy jihatlar hamda uning milliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqotda bojxona tariflari va notarif tartibga solish choralarining ichki bozor muvozanati, mahalliy ishlab chiqarish faoliyati va tashqi savdo oqimlariga ta'siri tahlil qilindi. Shuningdek, bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, raqamlashtirish va risklarni boshqarish tizimining joriy etilishi tashqi iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijasida bojxona siyosatini takomillashtirish orqali eksportni rag'batlantirish, noqonuniy importni kamaytirish va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: *bojxona siyosati, tashqi savdo, eksport, import, bojxona tariflari, notarif tartibga solish, iqtisodiy xavfsizlik, milliy ishlab chiqarish, savdo balansi, bojxona rasmiylashtiruvi, risklarni boshqarish, investitsiya muhiti, raqobatbardoshlik.*

ABSTRACT

This scientific article examines the theoretical and practical aspects of customs policy as an important instrument of state regulation of foreign trade and its impact on the development of the national economy. The study analyzes the influence of customs tariffs and non-tariff regulation measures on domestic market balance, local production activity and foreign trade flows. In addition, the importance of simplifying customs procedures, digitalization and the introduction of a risk management system in improving the efficiency of foreign economic activity is substantiated. As a result of the research, practical recommendations were developed to stimulate exports, reduce illegal imports and increase the competitiveness of the national economy through the improvement of customs policy.

Keywords: *customs policy, foreign trade, export, import, customs tariffs, non-tariff regulation, economic security, domestic production, trade balance, customs clearance, risk management, investment climate, competitiveness.*

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье исследованы теоретические и практические аспекты таможенной политики как важного инструмента государственного регулирования внешней торговли и её влияние на развитие национальной

экономики. Проанализировано воздействие таможенных тарифов и мер нетарифного регулирования на равновесие внутреннего рынка, деятельность отечественного производства и внешнеторговые потоки. Кроме того, научно обосновано значение упрощения таможенных процедур, цифровизации и внедрения системы управления рисками в повышении эффективности внешнеэкономической деятельности. По результатам исследования разработаны практические рекомендации по стимулированию экспорта, сокращению незаконного импорта и повышению конкурентоспособности национальной экономики на основе совершенствования таможенной политики.

Ключевые слова: таможенная политика, внешняя торговля, экспорт, импорт, таможенные тарифы, нетарифное регулирование, экономическая безопасность, отечественное производство, торговый баланс, таможенное оформление, управление рисками, инвестиционный климат, конкурентоспособность.

KIRISH

So‘nggi yillarda jahon xo‘jaligi tizimida globalizatsiya jarayonlarining chuqurlashuvi, xalqaro savdo aloqalarining kengayishi hamda davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy raqobatning kuchayishi tashqi savdoni samarali tartibga solish masalasini yanada dolzarb etmoqda. Har qanday mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ko‘p jihatdan uning jahon bozoridagi integratsiyalashuv darajasi, eksport salohiyati va import tarkibini maqbul shakllantira olish qobiliyatiga bog‘liq. Shu bois tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solishda davlat tomonidan qo‘llaniladigan iqtisodiy instrumentlar ichida bojxona siyosati alohida o‘rin tutadi.

Bojxona siyosati davlat iqtisodiy siyosatining tarkibiy qismi bo‘lib, u mamlakat hududi orqali tovarlar va transport vositalarining harakatini tartibga solish orqali ichki bozorni himoya qilish, milliy ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash, byudjet daromadlarini shakllantirish va iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlash vazifalarini bajaradi. Ayniqsa, globallashtirish sharoitida tashqi savdo oqimlarining ortishi, kontrabanda va noqonuniy savdo operatsiyalarining mavjudligi hamda import tovarlari ulushining ko‘payishi bojxona tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirishni talab etmoqda.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda bojxona siyosati nafaqat fiskal funksiyani bajaruvchi vosita, balki iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantiruvchi muhim mexanizm sifatida ham qaralmoqda. Bojxona tariflari va notarif tartibga solish choralarini to‘g‘ri qo‘llash orqali milliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash, importni maqbullashtirish, eksportni kengaytirish hamda ichki bozorda sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, ortiqcha proteksionizm investitsiya oqimlarining kamayishiga va tashqi iqtisodiy aloqalarning susayishiga olib kelishi

mumkin. Demak, bojxona siyosatini ilmiy asoslangan holda yuritish davlat iqtisodiy strategiyasining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasida tashqi savdo faoliyatini liberallashtirish, bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarini soddalashtirish va raqamlashtirish, risklarni boshqarish tizimini keng joriy etish, shuningdek “yashil yo‘lak” mexanizmini qo‘llash orqali tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari uchun qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ushbu chora-tadbirlar savdo operatsiyalarini tezlashtirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, tashqi savdo balansining barqarorligini ta‘minlash, ichki ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish, noqonuniy importni qisqartirish hamda milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish masalalari bojxona siyosatini chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bojxona tariflari va notarif tartibga solish choralarning iqtisodiyotga ta‘sirini o‘rganish, ularning optimal qo‘llash mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kunda iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi tashqi savdoda bojxona siyosatining iqtisodiy mohiyatini yoritish, uning milliy iqtisodiyot rivojiga ta‘sirini tahlil qilish hamda bojxona tartibga solishni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

Tashqi savdoni davlat tomonidan tartibga solish iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tartibga solish mexanizmlarida bojxona siyosati alohida o‘rin egallaydi, chunki aynan bojxona instrumentlari orqali davlat ichki bozor va tashqi iqtisodiy aloqalar o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlaydi. Bojxona siyosati iqtisodiy mohiyatiga ko‘ra, tashqi savdo oqimlarini boshqarishga qaratilgan iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy choralar majmuasidir. U nafaqat fiskal daromad manbai sifatida, balki milliy iqtisodiyotning tarkibiy rivojlanishiga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim makroiqtisodiy instrument sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Bojxona siyosatining asosiy vositalari bojxona tariflari va notarif tartibga solish choralaridan iborat. Bojxona tariflari import qilinayotgan tovarlar narxiga ta‘sir etish orqali ichki ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini nisbatan oshiradi. Natijada mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun nisbatan qulay bozor sharoiti shakllanadi. Shu bilan birga, bojxona bojlari davlat byudjetining barqaror daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Notarif tartibga solish choralariga esa kvotalash, litsenziyalash, texnik standartlar, sanitariya va fitosanitariya talablarini kiritish mumkin bo‘lib, ular tashqi savdo oqimlarini sifat jihatidan tartibga solishga xizmat qiladi.

Bojxona siyosatining iqtisodiyotga ta‘siri, avvalo, tashqi savdo tarkibida namoyon bo‘ladi. Import bojlari darajasining o‘zgarishi import hajmining kamayishi

yoki ortishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida ichki ishlab chiqarish hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Import oqimlarining haddan tashqari oshib ketishi ichki ishlab chiqaruvchilarning bozordagi ulushini qisqartirishi mumkin, aksincha, me'yoriy darajadagi bojxona himoyasi milliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli bojxona siyosatini shakllantirishda proteksionistik va liberal yondashuvlar o'rtasida muvozanatni saqlash muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, bojxona siyosati bandlik darajasi va investitsiya jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Importni tartibga solish orqali ichki ishlab chiqarishning kengayishi yangi ish o'rinlarining yaratilishiga olib keladi. Barqaror va prognoz qilinadigan bojxona siyosati esa xorijiy investorlar uchun iqtisodiy muhitning ishonchliligini oshiradi. Aksincha, tez-tez o'zgarib turadigan bojxona tartib-qoidalari investitsiya faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bojxona tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarining elektron shaklga o'tkazilishi, masofaviy deklaratsiya tizimining joriy etilishi, risklarni boshqarish mexanizmlarining qo'llanishi tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari uchun vaqt va xarajatlarni qisqartirishga xizmat qilmoqda. "Yashil yo'lak" tizimi orqali ishonchli tadbirkorlik subyektlari uchun soddalashtirilgan nazorat tartibi qo'llanilishi tovarlarning tezkor harakatini ta'minlamoqda.

Shu bilan birga, amaliyotda ayrim muammolar ham kuzatiladi. Xususan, noqonuniy import va kontrabanda holatlari ichki bozor raqobatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda, ayrim hollarda bojxona tartib-taomillarining murakkabligi esa tadbirkorlik faoliyati xarajatlarini oshiradi. Bu holat bojxona nazorati samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, tartib-taomillarni yanada soddalashtirish zarurligini ko'rsatadi. Raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash hamda risklarni boshqarish tizimini kengaytirish bojxona siyosati samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari tashqi savdoni tartibga solishda bojxona siyosati davlat iqtisodiy siyosatining muhim tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatdi. Bojxona siyosati orqali davlat ichki bozorni muhofaza qilish, milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, byudjet daromadlarini shakllantirish hamda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, bojxona tariflari va notarif tartibga solish choralari to'g'ri qo'llanishi tashqi savdo oqimlarini muvozanatlashtirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida bojxona siyosati milliy iqtisodiyotning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Xususan, import hajmining tartibga solinishi ichki ishlab chiqarishning rivojlanishiga, bandlik darajasining oshishiga va savdo balansining barqarorlashishiga xizmat qiladi. Bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarining soddalashtirilishi esa tashqi iqtisodiy faoliyat

ishtirokchilari xarajatlarini kamaytirib, investitsiya muhitining yaxshilanishiga olib keladi.

O'zbekiston Respublikasida bojxona tizimini modernizatsiya qilish doirasida amalga oshirilayotgan raqamlashtirish, masofaviy deklaratsiyalash va risklarni boshqarish mexanizmlarining joriy etilishi tashqi savdo operatsiyalarining tezlashishiga va ularning shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq ayrim hollarda noqonuniy import va kontrabanda holatlarining saqlanib qolishi, ayrim tartib-taomillarning murakkabligi bojxona siyosatini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Shu munosabat bilan bojxona siyosatini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida bojxona jarayonlarini to'liq raqamlashtirish, risklarni boshqarish tizimini kengaytirish, kontrabandaga qarshi nazoratni kuchaytirish hamda eksport faoliyatini rag'batlantiruvchi imtiyozlarni qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur chora-tadbirlar tashqi savdo samaradorligini oshirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.J. Xalqaro iqtisodiyot: nazariya va siyosat. – Moskva: INFRA-M, 2019. – 800 b.
2. Carbaugh R. J. International Economics. – Boston: Cengage Learning, 2020. – 624 p.
3. Salvatore D. International Economics. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2018. – 720 p.
4. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020. – 412 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bojxona ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – Toshkent, 2019.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi. Bojxona statistikasiga oid yillik hisobot. – Toshkent, 2022.
7. Todaro M.P., Smith S.C. Economic Development. – London: Pearson Education, 2020. – 868 p.
8. World Trade Organization. World Trade Statistical Review. – Geneva: WTO Publications, 2022. – 210 p.
9. Krutikov V.K. Tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish. – Moskva: Yurayt, 2018. – 350 b.
10. Mankiw N.G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2021. – 880 p.